

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੮੩

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੩੧]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧੦ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਨਿਕਟਿ ਵਸੈ
 ਦੇਖੈ ਸਭੁ ਸੋਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਬੁਝੈ ਕੋਈ ॥ ਵਿਣੁ ਭੈ ਪਇਐ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥ ਸਬਦਿ
 ਰਤੇ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥੧॥ ਐਸਾ ਗਿਆਨੁ ਪਦਾਰਥੁ ਨਾਮੁ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਵਸਿ ਰਸਿ ਰਸਿ ਮਾਨੁ ॥੧॥
 ਰਹਾਉ ॥ ਗਿਆਨੁ ਗਿਆਨੁ ਕਥੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ॥ ਕਥਿ ਕਥਿ ਬਾਦੁ ਕਰੇ ਦੁਖੁ ਹੋਈ ॥ ਕਥਿ ਕਹਣੈ
 ਤੇ ਰਹੈ ਨ ਕੋਈ ॥ ਬਿਨੁ ਰਸ ਰਾਤੇ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥੨॥ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਭੁ ਗੁਰ ਤੇ ਹੋਈ ॥
 ਸਾਚੀ ਰਹਤ ਸਾਚਾ ਮਨਿ ਸੋਈ ॥ ਮਨਮੁਖ ਕਥਨੀ ਹੈ ਪਰੁ ਰਹਤ ਨ ਹੋਈ ॥ ਨਾਵਹੁ ਭੂਲੇ ਥਾਉ
 ਨ ਕੋਈ ॥੩॥ ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਬੰਧਿਓ ਸਰ ਜਾਲਿ ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਬਿਆਪਿ ਰਹਿਓ ਬਿਖੁ ਨਾਲਿ ॥
 ਜੋ ਆਜੈ ਸੋ ਦੀਸੈ ਕਾਲਿ ॥ ਕਾਰਜੁ ਸੀਧੋ ਰਿਦੈ ਸਮੁਲਿ ॥੪॥ ਸੋ ਗਿਆਨੀ ਜਿਨਿ ਸਬਦਿ ਲਿਵ
 ਲਾਈ ॥ ਮਨਮੁਖਿ ਹਉਮੈ ਪਤਿ ਗਵਾਈ ॥ ਆਪੇ ਕਰਤੈ ਭਗਤਿ ਕਰਾਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੇ ਦੇ
 ਵਡਿਆਈ ॥੫॥ ਰੈਣਿ ਅੰਧਾਰੀ ਨਿਰਮਲ ਜੋਤਿ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਝੂਠੇ ਕੁਚਲ ਕਛੋਤਿ ॥ ਬੇਦੁ ਪੁਕਾਰੈ
 ਭਗਤਿ ਸਰੋਤਿ ॥ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮਾਨੈ ਵੇਖੈ ਜੋਤਿ ॥੬॥ ਸਾਸਤ੍ਰੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਮੰ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ
 ਸਾਂਤਿ ਉਤਮ ਕਰਮੰ ॥ ਮਨਮੁਖਿ ਜੋਨੀ ਦੁਖ ਸਹਾਮੰ ॥ ਬੰਧਨ ਤੂਟੇ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਵਸਾਮੰ ॥੭॥ ਮੰਨੇ
 ਨਾਮੁ ਸਚੀ ਪਤਿ ਪੂਜਾ ॥ ਕਿਸੁ ਵੇਖਾ ਨਾਹੀ ਕੋ ਦੂਜਾ ॥ ਦੇਖਿ ਕਹਉ ਭਾਵੈ ਮਨਿ ਸੋਇ ॥ ਨਾਨਕੁ
 ਕਹੈ ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥੮॥੧॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧੦ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸ਼ਬਦ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਦੀ ਅਸਟਪਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਰਾਗ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਸੁਰ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਹੈ। ੧=ਅਦੁੱਤੀ ਓ=ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਸਤਿ=ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਗੁਰ=ਚੇਤਨ ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਇਹ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੰਗਲ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਆਪਣਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

ਉਥਾਨਕਾ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਹਿੱਤ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕੀ ਅਗਿਆਨ ਵੱਸ ਨਾਮ ਵਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਵੱਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਰਮਕਾਂਡਾ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਪੁਰਥਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਹੁੰਚਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਏ, ਸੋ ਇਹੀ ਸੋਚ ਕੇ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰਿਦੁਆਰ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਲਹਿੰਦੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ, ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਉਲਟਾ ਕਰਮ ਸੀ। ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਾਣੀ ਇਧਰ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਾਣੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪੈਲੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।” ਲੋਕੀ ਹੱਸੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ਹੀ ਡਿੱਗੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਪਾਣੀ ਕਿਹੜਾ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਹੀ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਨਿਰਉਤਰ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ

ਫਿਰ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਲਿਆਏ ਤਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਕਿ ਗਿਆਨਵਾਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਰਤੱਵ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ ਕੇਵਲ ਕਥਨੀ ਦੇ ਸੂਰੇ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਕਰਨੀ ਦੇ ਸੂਰੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਰਨੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਕਰਨੀ ਵਾਲੀ ਕਥਨੀ ਨੂੰ ਭੀ ਪੂਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਐਸਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗਿਆਨਵਾਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਾਮਤਮਾ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਾਮਤਮਾ ਦੀ ਸਰਬੱਗਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਨਿਕਟਿ ਵਸੈ ਦੇਖੈ ਸਭੁ ਸੋਈ ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਭਦੇ ਨਿਕਟਿ=ਨੇੜੇ ਵਸੈ=ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਭਾਵ ਆਤਮਿਕ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਭੁ ਸੋਈ=ਓਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖੈ=ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਐਸੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਜੀਵ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਤਬਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ੧. ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ॥ ਨਿਕਟਿ ਵਸੈ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਦੂਰੇ ॥

[ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੫੬੩]

੨. ਐਸਾ ਮੇਰਾ ਰਾਮ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥ ਨਿਕਟਿ ਵਸੈ ਨਾਹੀ ਹਰਿ ਦੂਰਿ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੬੫]

੩. ਨਿਕਟਿ ਜੀਅ ਕੈ ਸਦ ਹੀ ਸੰਗਾ ॥ ਕੁਦਰਤਿ ਵਰਤੇ ਰੂਪ ਅਰੁ ਰੰਗਾ ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੭੬]

ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਬੁਝੈ ਕੋਈ ॥

ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ=ਟਾਵਾਂ ਟਾਵਾਂ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਬੁਝੈ=ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਬਹੁਤੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤੇ ਏਕੋ ਸੋਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਬੁਝੈ ਕੋਈ ॥ [ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੨੭]

ਵਿਣੁ ਭੈ ਪਇਐ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥

ਵਿਣੁ=ਬਿਨਾਂ ਭੈ=ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਇਐ=ਹੋਇਆਂ ਭਾਵ ਡਰ ਪਏ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤਿ=ਭਗਤੀ ਨ=ਨਹੀਂ ਹੋਈ=ਹੁੰਦੀ।

ਯਥਾ— ੧. ਭੈ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਨਾਮਿ ਨਾ ਲਗੈ ਪਿਆਰੁ ॥

[ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੮੮]

੨. ਭੈ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਈ ਕਬ ਹੀ ਭੈ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਸਵਾਰੀ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੯੧੧]

ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥੧॥

ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦਿ=ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਤੇ=ਤਦਾਦਾਰ ਹੋਏ ਹਨ ਭਾਵ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ=ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਸੇ ਸੀਤਲ ਭਏ ਨਾਨਕ ਸਬੁ ਕਮਾਇ ॥

[ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੬੪੩]

ਐਸਾ ਗਿਆਨੁ ਪਦਾਰਥੁ ਨਾਮੁ ॥

ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਐਸਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਵਾ—ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਪਦਾਰਥ ਕਰਕੇ ਹੀ ਐਸੇ ਅਪ੍ਰੋਖ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਥਨੀ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ, ਵਾ—ਗਿਆਨੁ=ਜਾਨਣਾ ਕਰ ਕਿ ਐਸਾ ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਵਸਿ ਰਸਿ ਰਸਿ ਮਾਨੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿੱਚ ਰਸ ਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਮਾਨੁ=ਮੰਨਣ ਕਰਨਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਾ—ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਨਾਮ ਰਸ ਵਿੱਚ ਰਸ ਕੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਮਾਨੁ=ਵਡਿਆਈ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਗਿਆਨੁ ਗਿਆਨੁ ਕਥੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ॥ ਕਥਿ ਕਥਿ ਬਾਦੁ ਕਰੇ ਦੁਖੁ ਹੋਈ ॥

ਉਪਰੋਂ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਹੀ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਭੁ ਕੋਈ ਕਥੈ=ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਥਾ ਨੂੰ ਕਥ ਕੇ ਬਾਦੁ=ਝਗੜੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ=ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਥਿ ਕਹਣੈ ਤੇ ਰਹੈ ਨ ਕੋਈ ॥ ਬਿਨੁ ਰਸ ਰਾਤੇ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥੨॥

ਫਜੂਲ ਕਥਨੀਆਂ ਦੇ ਕਹਣੈ=ਕਹਿਣ ਵੱਲੋਂ ਰਹੈ ਨਾ ਕੋਈ=ਕੋਈ ਰਹਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਾ—ਬੇਦਾਂ ਨੂੰ ਕਥਨ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸਦੇ ਕਹਿਣੇ ਪਰ ਰਹੈ ਨਾ ਕੋਈ=ਇਸਥਿਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਬਿਨੁ=ਬਿਨਾਂ ਰਸ=ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿੱਚ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਏ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕਤਿ=ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨ=ਨਹੀਂ ਹੋਈ=ਹੁੰਦੀ।

ਯਥਾ— ਮਾਨੁਖੁ ਕਥੈ ਕਥਿ ਲੋਕ ਸੁਨਾਵੈ ਜੋ ਬੋਲੈ ਸੋ ਨ ਬੀਚਾਰੈ ॥ [ਨਟ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੯੧]

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਭੁ ਗੁਰ ਤੇ ਹੋਈ ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਧਿਆਨ, ਇਹ ਸਭੁ=ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰ=ਗੁਰਾਂ ਤੇ=ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ=ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ: ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ ਆਦਿਕ ਸਾਰਿਆਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ ਮੀਠਾ ॥ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਕਿਨੈ ਵਿਰਲੈ ਚਖਿ ਡੀਠਾ ॥ [ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੬੨]

ਸਾਚੀ ਰਹਤ ਸਾਚਾ ਮਨਿ ਸੋਈ ॥

ਸਾਚੀ=ਸੱਚੀ ਰਹਤ=ਰਹਿਣੀ ਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਈ=ਉਸ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਐਸੀ ਸੱਚੀ ਰਹਿਤ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪੰਜੇ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਅਪੁ ਤੇਜੁ ਬਾਇ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਆਕਾਸਾ ॥ ਐਸੀ ਰਹਤ ਰਹਉ ਹਰਿ ਪਾਸਾ ॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੩੨੭]

ਮਨਮੁਖ ਕਥਨੀ ਹੈ ਪਰੁ ਰਹਤ ਨ ਹੋਈ ॥

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕਥਨੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਕਥਨੀ ਤਾਂ ਮਨਮੁਖ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕਥਨੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ ਕੋਈ ਭੀ ਸਿੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹਤ=ਰਹਿਣੀ ਨਾ=ਨਹੀਂ ਹੋਈ=ਹੁੰਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਰਹਿਤ ਇੱਕ ਗੁਣ ਹੈ ਮਨਮੁਖਾਂ ਕੋਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਐਸਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮਨਮੁਖੁ ਗਿਆਨੁ ਕਥੇ ਨ ਹੋਈ ॥ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ਠਉਰ ਨ ਕੋਈ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੧]

ਨਾਵਹੁ ਭੂਲੇ ਥਾਉ ਨ ਕੋਈ ॥੩॥

ਨਾਵਹੁ=ਨਾਮ ਤੋਂ ਭੂਲੇ=ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੀ ਸੁੱਖ ਦਾ ਥਾਉ=ਥਾਂ ਨ=ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ।

ਯਥਾ— ਨਾਵਹੁ ਭੁਲਾ ਠਉਰ ਨ ਪਾਏ ਆਇ ਜਾਇ ਦੁਖੁ ਪਾਇਦਾ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੪]

ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਬੰਧਿਓ ਸਰ ਜਾਲਿ ॥

ਜਾਲ ਦੇ ਸਰ=ਸਦਰਸ਼ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਮਨ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵਾ—ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਸਰ=ਸੰਸਾਰ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵਾ—ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਨੇ ਜਾਲੇ ਸਦ੍ਰਸ਼ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਵਾ—ਸਰ=ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਮਨ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵਾ—ਜਿਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਜਾਲ ਦੀ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮਾਇਆ ਫਾਸ ਬੰਧ ਬਹੁ ਬੰਧੇ ਹਰਿ ਜਪਿਓ ਖੁਲ ਖੁਲਨੇ ॥

[ਨਟ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੯੭੬]

ਘਟਿ ਘਟਿ ਬਿਆਪਿ ਰਹਿਓ ਬਿਖੁ ਨਾਲਿ ॥

ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਇੱਕ ਘਟਿ ਘਟਿ=ਸਰੀਰ-ਸਰੀਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਾ—ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤਾਂ ਘਟਾਂ-ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਪਰ ਜੀਵ ਉਸਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਬਿਖੁ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਾ—ਜੋ ਵਿਹੁ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਨਾਲ ਵੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਘਟਾਂ ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਜਾਣ ਲਿਆ ਵਾ—ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰਿਆਂ ਘਟਾਂ ਘਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਪਰ ਜੀਵ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।

ਜੋ ਆਂਜੈ ਸੋ ਦੀਸੈ ਕਾਲਿ ॥

ਜੋ ਵੀ ਦੁਨੀਆ ਤੇ ਆਂਜੈ=ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਕਾਲ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਵਾ—ਸਭ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਕਾਲ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ੧. ਜੋ ਆਇਆ ਸੋ ਚਲਸੀ ਸਭੁ ਕੋਈ ਆਈ ਵਾਰੀਐ ॥

[ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੪੭੪]

੨. ਜੋ ਉਪਜਿਓ ਸੋ ਬਿਨਸਿ ਹੈ ਪਰੋ ਆਜੁ ਕੈ ਕਾਲਿ ॥

[ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੧੪੨੯]

ਵਾ—ਜੋ ਆਂਜੈ=ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ ਸੋ ਕਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸੇਗਾ। ਭਾਵ ਫੇਰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ ਇਸ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਨਾ ਸੋਚ ਕਿ ਮੈਂ ਕਲ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਾਂਗਾ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਏਸੇ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਯਥਾ— ਕਬੀਰ ਕਾਲਿ ਕਰੰਤਾ ਅਬਹਿ ਕਰੁ ਅਬ ਕਰਤਾ ਸੁਇ ਤਾਲ ॥

ਪਾਛੈ ਕਛੁ ਨ ਹੋਇਗਾ ਜਉ ਸਿਰ ਪਰਿ ਆਵੈ ਕਾਲੁ ॥੧੩੮॥ [ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੩੭੧]

ਵਾ—ਜਿਸਨੇ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਆਂਜੈ=ਸੁਰਮਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਕਾਲ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਲ ਉਸਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਰੂਪ ਹੈ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਪਦਾਰਥ ਕਾਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕਾਰਜੁ ਸੀਧੋ ਰਿਦੈ ਸਮਾਲਿ ॥੪॥

ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਸੰਮਾਲਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਆਰਾਧੇ ॥ ਕਾਰਜ ਸਗਲੇ ਸਾਧੇ ॥ [ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੨੬]

ਸੋ ਗਿਆਨੀ ਜਿਨਿ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥

ਜਿਸਨੇ ਸਬਦਿ=ਬ੍ਰਹਮ, ਵਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਅਸਲ ਗਿਆਨੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਗਿਆਨੀ ਕੈਸਾ ਹੋਇ ॥ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਬੁਝੈ ਸੋਇ ॥

ਗੁਰੁ ਪਰਸਾਦਿ ਕਰੇ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਸੋ ਗਿਆਨੀ ਦਰਗਹ ਪਰਵਾਣੁ ॥

[ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੨੫]

ਮਨਮੁਖਿ ਹਉਮੈ ਪਤਿ ਗਵਾਈ ॥

ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੇ ਹੰਗਤਾਂ ਮਮਤਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਕੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਤਿ=ਆਬਰੋ-ਇੱਜ਼ਤ ਗਵਾਈ=ਗਵਾ ਲਈ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮਨਮੁਖ ਜਨਮੁ ਭਇਆ ਹੈ ਬਿਰਥਾ ਆਵਤ ਜਾਤ ਲਜਾਈ ॥

ਕਾਮਿ ਕ੍ਰੋਧਿ ਡੁਬੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਜਲਿ ਜਾਈ ॥ [ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੧੨੬੫]

ਆਪੇ ਕਰਤੈ ਭਗਤਿ ਕਰਾਈ ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੇ ਦੇ ਵਡਿਆਈ ॥੫॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪ ਭਗਤੀ ਕਰਾਈ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਵਡਿਆਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਉਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਯਥਾ— ਆਪਿ ਜਪਾਏ ਜਪੈ ਸੋ ਨਾਉ ॥ ਆਪਿ ਗਾਵਾਏ ਸੋ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਉ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੭੦]

ਰੈਣਿ ਅੰਧਾਰੀ ਨਿਰਮਲ ਜੋਤਿ ॥

ਇਸ ਜੀਵ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪ ਰਾਤ ਪਾਪਾਂ ਕਰਕੇ ਤੇ ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ, ਵਾ—ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪ ਹਨੇਰੇ ਕਰਕੇ ਕਾਲੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਜੋਤੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਿਰਮਲ ਹੈ (ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ?) ੨. ਅਵਸਥਾ ਰੂਪੀ ਰਾਤ ਜੋ ਪਾਪਾਂ ਕਰਕੇ ਹਨੇਰੀ ਹੈ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਨਿਰਮਲ ਹੋਵੇ? ਉਤਰ—ਜੋਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਜਨ ਕਰਕੇ ਵਾ—ਸੁਭ ਗਿਆਤ ਕਰਕੇ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵਾ—ਜੋਤੀ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਉਜਾਰੋ ਦੀਪਾ ॥
ਬਿਨਸਿਓ ਅੰਧਕਾਰ ਤਿਹ ਮੰਦਰਿ ਰਤਨ ਕੋਠੜੀ ਖੁਲੀ ਅਨੁਪਾ ॥

[ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੨੧]

ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਝੂਠੇ ਕੁਚਲ ਕਛੋਤਿ ॥

ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਝੂਠੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤਨ ਕਰਕੇ ਕੁਚਲ=ਅਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਕਛੋਤਿ=ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਕਰਕੇ ਨੀਚ ਹੈ, ਵਾ—ਮਨਮੁਖ ਝੂਠੇ=ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਕੁਚਲ=ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ, ਵਾ—ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਕਰਕੇ ਕੁਚਲਿ ਹਨ ਕਛੋਤਿ=ਹਿਰਦੇ ਕਰਕੇ ਅਪਵਿੱਤਰ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਕੁੜਿਆਰਿ ਕੁੜ ਕਮਾਣਿਆ ਜੀਉ ॥ [ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੬੮੯]

ਬੇਦੁ ਪੁਕਾਰੈ ਭਗਤਿ ਸਰੋਤਿ ॥

ਬੇਦੁ ਪੁਕਾਰਦੇ ਭਾਵ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰੋਤਿ=ਸ੍ਰਵਣ ਭਗਤੀ ਕਰੋ। ਵਾ—ਕਿਆ ਬੇਦਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁਕਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਦੇ ਭਗਤੀ ਦੀ ਵੀ ਸੁਰਤ ਕਰਿਆ ਕਰ।

ਯਥਾ— ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦੁ ਪੁਰਾਣੁ ਪੁਕਾਰਨਿ ਪੋਥੀਆ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸਭਿ ਕੁੜੁ ਗਾਲੀ ਹੋਛੀਆ ॥ [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੬੧]

ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮਾਨੈ ਵੇਖੈ ਜੋਤਿ ॥੬॥

ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਸੁਣਿ=ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਣਿ=ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਮਾਨੈ=ਮੰਨਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜੋਤਿ=ਜੋਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੇਖੈ=ਵੇਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਿ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮੁੰਨਿ ਵਸਾਈਐ ਭੁਝੈ ਜਨੁ ਕੋਈ ॥ [ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੨, ਅੰਗ ੧੨੩੯]

ਸਾਸਤ੍ਰੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਮੰ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਂਤਿ ਉਤਮ ਕਰਮੰ ॥

ਸਾਸਤ੍ਰੁ=ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ=ਸਤਾਈ ਸਿਮਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜਮੰ=ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਭਾਵ ਪੱਕਾ ਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੁ ਸਿਮਤ੍ਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਨਾਮ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਜਪਣੇ ਰੂਪ ਉਤਮ=ਉੱਤਮ ਕਰਮੰ=ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਸਾਂਤਿ=ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵਾ—ਕਰਮੰ=ਕਲਾਮ ਜੋ ਸਤਿਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਜਪਣੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਉਪਜਦੀ ਹੈ, ਵਾ—ਮੁਖੀ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਉੱਤਮ ਕਲਾਮ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ ਤਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਿਮ੍ਰਿਤ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੁ ਇਹੀ ਵਖਿਆਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ! ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਕਰ।

ਯਥਾ— ਸਾਸਤ੍ਰੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦੁ ਵਖਾਣੀ ॥ ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਜੀਤੁ ਪਰਾਣੀ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੮੬]

ਮਨਮੁਖਿ ਜੋਨੀ ਦੁਖ ਸਹਾਮੰ ॥

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਜੋਨੀ=੮੪ ਲੱਖ ਜੂਨੀਆਂ ਦੇ ਜੰਮਣ-ਮਰਣ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਮੰ=ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਨਮੁਖਾਂ ਲਈ ਐਸਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮਨਮੁਖਿ ਆਵੈ ਮਨਮੁਖਿ ਜਾਵੈ ॥ ਮਨਮੁਖਿ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ ॥
ਜਿਤਨੇ ਨਰਕ ਸੇ ਮਨਮੁਖਿ ਭੋਗੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਲੇਪੁ ਨਾ ਮਾਸਾ ਹੇ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੦੭੩]

ਬੰਧਨ ਤੂਟੇ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਵਸਾਮੰ ॥੭॥

ਜੇਕਰ ਇਕੁ=ਅਚੈਤ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾਮੰ=ਵਸਾ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਬੰਧਨ=ਬੰਨਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮੋਹ ਆਦਿ ਤੂਟੇ=ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮੰਨੈ ਨਾਮੁ ਸਚੀ ਪਤਿ ਪੂਜਾ ॥

ਨਾਮੁ ਮੰਨੈ=ਮੰਨਣ ਕਰੇ ਸੱਚੀ ਪਤਿ=ਇੱਜ਼ਤ ਭਾਵ ਸੱਚੀ ਇੱਜ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਜਾ=ਪੂਜਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਪੂਜਾ ਸਚੀ ਪਤਿ=ਇੰਦਰ ਭੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੱਚੀ=ਸੂਰਗ ਦੀ ਪਟਰਾਣੀ ਜਿਸਦਾ ਪਤੀ ਇੰਦ੍ਰ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮੰਨੈ ਪਤਿ ਸਿਉ ਪਰਗਟੁ ਜਾਇ ॥

[ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੩]

ਕਿਸੁ ਵੇਖਾ ਨਾਹੀ ਕੋ ਦੂਜਾ ॥

ਕਿਸਨੂੰ ਵੇਖਾਂ ? ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਦੇਖਿ ਕਹਉ ਭਾਵੈ ਮਨਿ ਸੋਇ ॥ ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਅਵਰੁ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥੮॥੧॥

ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਕਹਉ=ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜਾ ਉਸੇ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਓਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਭਾਵੈ=ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ ਅਵਰੁ=ਹੋਰ ਕੋਇ=ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪੇ ਆਪ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੮੪

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੩੨]

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਮਨ ਕਾ ਕਹਿਆ ਮਨਸਾ ਕਰੈ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੁੰਨੁ ਪਾਪੁ ਉਚਰੈ ॥
ਮਾਇਆ ਮਦਿ ਮਾਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਮੁਕਤਿ ਮਨਿ ਸਾਚਾ ਭਾਵੈ ॥੧॥ ਤਨੁ ਧਨੁ
ਕਲਤੁ ਸਭੁ ਦੇਖੁ ਅਭਿਮਾਨਾ ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਕਿਛੁ ਸੰਗਿ ਨ ਜਾਨਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕੀਚਹਿ ਰਸ
ਭੋਗ ਖੁਸੀਆ ਮਨ ਕੇਰੀ ॥ ਧਨੁ ਲੋਕਾਂ ਤਨੁ ਭਸਮੈ ਢੇਰੀ ॥ ਖਾਕੁ ਖਾਕੁ ਰਲੈ ਸਭੁ ਫੈਲੁ ॥ ਬਿਨੁ
ਸਬਦੈ ਨਹੀ ਉਤਰੈ ਮੈਲੁ ॥੨॥ ਗੀਤ ਰਾਗ ਘਨ ਤਾਲ ਸਿ ਕੂਰੇ ॥ ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣ ਉਪਜੈ ਬਿਨਸੈ
ਦੂਰੇ ॥ ਦੂਜੀ ਦੁਰਮਤਿ ਦਰਦੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਛੁਟੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਾਰੁ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥੩॥ ਧੋਤੀ ਉਜਲ
ਤਿਲਕੁ ਗਲਿ ਮਾਲਾ ॥ ਅੰਤਰਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਪੜਹਿ ਨਾਟ ਸਾਲਾ ॥ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਮਾਇਆ ਮਦੁ ਪੀਆ ॥
ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਭਗਤਿ ਨਾਹੀ ਸੁਖੁ ਥੀਆ ॥੪॥ ਸੂਕਰ ਸੁਆਨ ਗਰਧਭ ਮੰਜਾਰਾ ॥ ਪਸੂ ਮਲੇਛ ਨੀਚ
ਚੰਡਾਲਾ ॥ ਗੁਰ ਤੇ ਮੁਹੁ ਫੇਰੇ ਤਿਨੁ ਜੋਨਿ ਭਵਾਈਐ ॥ ਬੰਧਨਿ ਬਾਧਿਆ ਆਈਐ ਜਾਈਐ ॥੫॥
ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਹੈ ਪਦਾਰਥੁ ॥ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ॥ ਸਾਚੀ ਦਰਗਹ ਪੂਛ ਨ ਹੋਇ ॥
ਮਾਨੇ ਹੁਕਮੁ ਸੀਝੈ ਦਰਿ ਸੋਇ ॥੬॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਤ ਤਿਸ ਕਉ ਜਾਣੈ ॥ ਰਹੈ ਰਜਾਈ ਹੁਕਮੁ
ਪਛਾਣੈ ॥ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿ ਸਚੈ ਦਰਿ ਵਾਸੁ ॥ ਕਾਲ ਬਿਕਾਲ ਸਬਦਿ ਭਏ ਨਾਸੁ ॥੭॥ ਰਹੈ ਅਤੀਤੁ
ਜਾਣੈ ਸਭੁ ਤਿਸ ਕਾ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਅਰਪੈ ਹੈ ਇਹੁ ਜਿਸ ਕਾ ॥ ਨਾ ਓਹੁ ਆਵੈ ਨਾ ਓਹੁ ਜਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਸਾਚੇ ਸਾਚਿ ਸਮਾਇ ॥੮॥੨॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਨ ਦੇ ਕਰੇ 'ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਇਤਬਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਔਰ ਮਨ ਕਿਵੇਂ ਪਾਪਾਂ-ਪੁੰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਆਪਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਮਈ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਨ ਕਾ ਕਹਿਆ ਮਨਸਾ ਕਰੈ ॥

ਮਨ ਦਾ ਕਿਹਾ ਹੋਇਆ ਮਨਸਾ=ਬੁੱਧੀ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਮਨ ਪਾਪ ਔਰ ਪੁੰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਮਮਾ ਮਨ ਸਿਉ ਕਾਜੁ ਹੈ ਮਨ ਸਾਧੇ ਸਿਧਿ ਹੋਇ ॥

ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਸਿਉ ਕਰੈ ਕਬੀਰਾ ਮਨ ਸਾ ਮਿਲਿਆ ਨ ਕੋਇ ॥

[ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅੰਗ ੩੪੨]

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਨ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਜੋ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕਤੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ (ਮ) ਅੱਖਰ ਦੁਆਰਾ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਮਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕਾਰਜ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਸਾਧਣ ਕਰਕੇ ਸਾਧੇ=ਮਨ ਵੱਸ ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ ਸਿਧਿ=ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨ ਵਰਗਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਅਥਵਾ ਮਨ ਵਰਗਾ ਗੁਰੂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

ਯਥਾ— ਇਹੁ ਮਨੁ ਸਕਤੀ ਇਹੁ ਮਨੁ ਸੀਉ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੰਚ ਤਤ ਕੋ ਜੀਉ ॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੩੪੨]

ਇਹੁ ਮਨੁ ਸਕਤੀ=ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੁ ਮਨੁ ਸੀਉ=ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਈਸ਼ਵਰ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਇਹੀ ਮਨ, ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਜੋ ਸਰੀਰ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਸ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾ—ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਸਤੋਮਈ ਅੰਸ਼ ਤੋਂ ਉਤਪਤਿ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਜੀਵ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜੇ ਅਸਥੂਲ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਅਸਥੂਲ ਦੇਹਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਸੂਖਮ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਸੂਖਮ ਦੇਹਾਂ। ਪੰਜੇ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਸੂਖਮ ਸਤੋਮਈ ਅੰਸ਼ ਤੋਂ ਇਹੁ ਮਨੁ ਰਚਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਪਾਂਚ ਭੂਤ ਤੇ ਅੰਸ਼ ਤੇ ਉਪਜੈ ਮਨੁ ਅਰ ਬੁਧ ॥ ਸਭਿ ਇਦ੍ਰੁ ਕੇ ਸ੍ਰਾਦ ਕੀ ਹੈ ਤਾ ਹੀ ਤੇ ਸੁਧਿ ॥

[ਅਧਿਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੋਹਰਾ ੬੩]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦਾਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜੇ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਸਤੋ ਮਈ ਅੰਸ਼ ਤੋਂ ਅੰਤਰਕਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਸਤੋ ਅੰਸ਼ ਭੂਤਨ ਕੀ ਜੋ ਹੈ ॥ ਤਾਂਤੇ ਅੰਤਰਕਰਨ ਭਯੋ ਹੈ ॥

[ਵੈਰਾਗ ਸ਼ਤਕ]

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ੧. ਇਹੁ ਮਨੁ ਕਰਮਾ ਇਹੁ ਮਨੁ ਧਰਮਾ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੰਚ ਤਤੁ ਤੇ ਜਨਮਾ ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੧੫]

੨. ਇਹੁ ਮਨੁ ਲੇ ਜਉ ਉਨਮਨਿ ਰਹੈ ॥ ਤਉ ਤੀਨਿ ਲੋਕ ਕੀ ਬਾਤੈ ਕਰੈ ॥

[ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ, ਅੰਗ ੩੪੨]

ਜੇਕਰ ਇਸ ਮਨੁ ਨੂੰ ਲੇ=ਲੈਤਾ ਕਰਕੇ ਅਰਥਾਤ ਵੱਸ ਕਰੇ ਉਨਮਨਿ=ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਾ—ਤਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਥਿਆ ਰੂਪ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਾ—ਤਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਬਾਤਾਂ=ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਦੂਰ-ਦਰਸ਼ਨ ਆਦਿ ਸਿੱਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ

ਮਨੁ ਕਾ ਕਹਿਆ ਮਨਸਾ ਕਰੈ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੁੰਨੁ ਪਾਪੁ ਉਚਰੈ ॥

ਇਸ ਮਨੁ ਦਾ ਕਹਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨਸਾ=ਬੁੱਧੀ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ ਉਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਇਹੁ ਮਨੁ ਪਾਪੁ ਔਰ ਪੁੰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਚਰੈ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਭਾਵ ਪਾਪਾਂ ਪੁੰਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਮਨੁ ਨੂੰ ਜਿਤਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਇਸ ਲਈ

ਯਥਾ— ਮਨੁ ਕੇ ਮਤੇ ਨ ਚਲੀਐ ਮਨੁ ਕੇ ਮਤੇ ਅਨੇਕ ॥

ਮਨੁ ਕੇ ਮਾਰੇ ਮਰਿ ਗਏ ਕਾਜੀ ਮੁਲਾਂ ਸੇਖ ॥

ਮਨੁ ਨੂੰ ਜਿਤਣਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਤੇ ਜਗ ਨੂੰ ਜਿਤਣਾ ਸੌਖਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਰੁਹੇਲਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਪਾਰਸ ਨਾਥ ਨੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਜਿੱਤ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰਾਜੇ ਜਿੱਤ ਕੇ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਲਏ ਸਨ। ਪਰ ਪਾਰਸ ਨਾਥ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਤੇ ਕਟਾਸ਼ ਪਰਬਤ 'ਤੇ ਚਿਖਾ ਬਣਾ ਕੇ ਜਿਉਂਦਾ ਹੀ ਸੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਧਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜੋਗ ਮੱਤ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋਗੇ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਤਰ ਵਿੱਚ ਆਖਿਆ ਕਿ ਹੇ ਸਿਧੋ! ਅਸੀਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ

ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮਨ ਦੇ ਜਿੱਤਨ ਨਾਲ ਜਗਤ ਦੀ ਜਿੱਤ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ।

ਯਥਾ— **ਮਨਿ ਜੀਤੈ ਜਗੁ ਜੀਤੁ ॥**

[ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੬]

ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— **ਪਰ ਤਨ ਪਰ ਧਨ ਪਰ ਨਿੰਦ ਮੇਟਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨ ਇਸਨਾਲ ਦਿੜਾਇਆ ॥**

ਗੁਰਮਤਿ ਮਨੁ ਸਮਝਾਇਕੈ ਬਾਹਰਿ ਜਾਂਦਾ ਵਰਜਿ ਰਹਾਇਆ ॥

ਮਨਿ ਜਿਤੈ ਜਗੁ ਜਿਣਿ ਲਇਆ ਅਸਟੁ ਧਾਤੁ ਇਕੁ ਧਾਤੁ ਕਰਾਇਆ ॥

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੨੯, ਪਉੜੀ ੨]

ਸੋ ਜਿਸ ਨੇ ਮਨ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤਿਆ ਗਿਆ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹਾਰ ਕੇ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਵੀ ਭਰਥਰੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ :

ਯਥਾ— **ਮਨ ਰਿਪ ਜੀਤਾ ਸਭ ਰਿਪ ਜੀਤੇ ॥ ਮਨ ਰਿਪ ਜੀਤਾ ਸਭ ਰਿਪ ਜੀਤੇ ॥**

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਰੂਪ ਦੁਸ਼ਮਣ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਭ ਦੁਸ਼ਮਣ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਮਨ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਜਿੱਤ ਲਏ ਹਨ।

ਸਾਖੀ ਮਹਾਤਮਾ ਦੁਆਰਾ ਸੁੱਕੇ ਡੱਡੂ ਨੂੰ ਪੀਸ ਕੇ ਪਾਊਡਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ— ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਡੱਡੂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸੁਕਾਇਆ ਤੇ ਸੁੱਕੇ ਡੱਡੂ ਨੂੰ ਪੀਸ ਕੇ ਪੁੜੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਸਣ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖ ਲਈ। ਜਦੋਂ ਵਰਖਾ ਦੀ ਰੁੱਤ ਆਈ ਉਸ ਪੀਸੇ ਹੋਏ ਡੱਡੂ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਡੱਡੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲ ਆਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਪੁੜੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਪੁੜੀ ਬਿਲਕੁਲ ਖਾਲੀ ਪਈ ਮਿਲੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ ਕਿ :

ਯਥਾ— **ਮੈਂ ਜਾਨਿਓ ਮਨ ਮਰ ਗਇਓ, ਮਨ ਤੋ ਮਰਿਓ ਨਾਹਿ ॥**

ਕੁਸੰਗਤ ਬਰਖਾ ਹੋਣ ਤੇ ਬਹੁਰ ਹਰੇ ਹੋਇ ਜਾਹਿ ॥

ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਿਆਸੂ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— **ਮਾਈ ਮਨੁ ਮੇਰੇ ਬਸਿ ਨਾਹਿ ॥ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਬਿਖਿਅਨ ਕਉ ਧਾਵਤ ਕਿਹਿ ਬਿਧਿ ਰੋਕਉ ਤਾਹਿ ॥**

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯, ਅੰਗ ੬੩੨]

ਮਹਾਤਮਾ ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਨ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਮਨ ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਵਰਖਾ ਹੋਣ ਤੇ ਇਸ ਪੀਸੇ ਹੋਏ ਡੱਡੂ ਤੋਂ ਮੁੜਕੇ ਡੱਡਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਇਉਂ ਮਤਾਂ ਕੋਈ ਬਿਰੱਕਤੀ ਦੀ ਜਾਂ ਚਿੱਟਾ ਚੋਲਾ ਪਾ ਕੇ ਹੰਗਤਾ ਕਰਕੇ ਕਹੇ ਕਿ ਮੈਂ ਮਨ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ ਮਨ ਮੇਰੇ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਪਰ ਕੁਸੰਗਤ ਰੂਪ ਵਰਖਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਫਿਰ ਵਿਕਾਰ ਫੁਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੱਚਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਮਨ ਹੈ ਇਹ ਕੱਚੇ ਪਾਰੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ।

ਯਥਾ— **ਮਨ ਪਾਰਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਸਿ ਆਣੈ ॥**

[ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੩੩, ਪਉੜੀ ੨੨]

ਅਲੰਕਾਰ ਕੱਚੇ ਪਾਰੇ ਦਾ— ਮਨ ਕੱਚੇ ਪਾਰਾ ਵਰਗਾ ਹੈ। ਕੱਚਾ ਪਾਰਾ ਕਦੇ ਵੀ ਉਂਗਲ ਥੱਲੇ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਦਾ, ਕੱਚਾ ਪਾਰਾ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਫੈਲਦਾ ਤੇ ਸਰਦੀ ਨਾਲ ਸੁੰਗੜਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਦੋ ਕੁ ਰੁਪਏ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਗਿਆਤ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਕੱਚਾ ਪਾਰਾ ਖਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਰਦਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕੱਚਾ ਪਾਰਾ ਰਸਾਇਣੀ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਰਸਾਇਣੀ

ਇਸ ਕੱਚੇ ਪਾਰੇ ਨੂੰ ਸੋਧਦਾ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਸੁਨਹਿਰੇ ਭਾਵ ਕੁੰਡੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਹਰੀ ਬੂਟੀ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਦੁਆਰਾ ਵੱਟੇ ਨਾਲ ਰਗੜ-ਰਗੜ ਕੇ ਖਰਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੂਟੀ ਦਾ ਹੀ ਰੰਗ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਰਸਾਇਣੀ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਖਰਲ ਹੋਇਆ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਸੰਪਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਥੱਲੇ ਅੱਗ ਬਾਲਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੱਚਾ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ, ਉੱਡ ਵੀ ਨਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਤੋਲ ਵੀ ਪੂਰਾ ਰਹੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਭਾਵ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਪਾਰਾ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਸੋਧਿਆ ਪਾਰਾ ਬੜਾ ਕੀਮਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਕੱਚ ਕੁ ਭਰ ਭਾਵ ਥੋੜੇ ਮਾਤਰ ਲੈ ਕੇ ਖਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਹਜ਼ਮ ਸ਼ਕਤੀ ਬਹੁਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤਾਕਤ ਵੀ ਬਹੁਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਤਾਕਤ ਇੰਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਾਥੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਪਾਰਾ ਜੇ ਕਲੀ ਤੇ ਪਾ ਦਈਏ ਤਾਂ ਚਾਂਦੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਤਾਂਬੇ ਤੇ ਪਾਈਐ ਤਾਂ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਅਸੁਧ ਮਨ ਕੱਚੇ ਪਾਰਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਚਲ ਹੈ। ਮਰਿਆਦਾ ਰੂਪ ਉਂਗਲ ਥੱਲੇ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਦਾ। ਕ੍ਰੋਧੀਆਂ ਨਾਲ ਕ੍ਰੋਧੀ ਤੇ ਨਰਮ ਖਿਆਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਨਰਮ ਭਾਵ ਠੰਢਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜੰਮਣ ਤੇ ਮਰਣ ਦੇਣ ਰੂਪ ਦੋ ਰੁਪਏ ਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਕੱਚੇ ਚੰਚਲ, ਵਿਸ਼ਈ ਤੇ ਵਿਕਾਰੀ ਮਨ ਦੀ ਕੁਸੰਗਤ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਅਵਿਦਿਆ ਦੀਆਂ ਦਰਦਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਸਾਇਣੀ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੋਧ ਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਸ਼ਚੇ ਰੂਪ ਸੁਨਹਿਰਾ ਭਾਵ ਕੁੰਡਾ ਲੈ ਕੇ, ਅਭਿਆਸ ਰੂਪ ਵੱਟਾ ਲੈ ਕੇ, ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਹਰੀ ਬੂਟੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ, ਪੁਨਾ-ਪੁਨਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਰੂਪ ਰਗੜ ਰਗੜ ਕੇ, ਜਦੋਂ ਕੇਵਲਬਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ :

ਯਥਾ— **ਮੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਧਾਰੁ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਾਗਿ ਰਹਾਉ ॥** [ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੭੫੯]

ਫਿਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪ ਲੱਕੜਾਂ ਬਾਲ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਦੇ ਜਪ-ਤਪ ਰੂਪੀ ਸੇਕ ਨਾਲ ਸੰਪਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੂਪ ਕੱਚਾ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਭਾਵ ਵਿਸ਼ੇ ਮਿਟ ਜਾਣ। ਸਿਮਰਨ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋਣ ਰੂਪ, ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਫੁਰਨ ਰੂਪ ਉੱਡ ਨਾ ਜਾਵੇ :

ਯਥਾ— **ਮਨੁ ਮੇਰੋ ਧਾਵਨ ਤੇ ਛੂਟਿਓ ਕਰਿ ਬੈਠੋ ਬਿਸਰਾਮੁ ॥** [ਬਸੰਤ ਮ: ੯, ਅੰਗ ੧੧੮੬]

ਹੰਗਤਾ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਰੂਪ ਪੂਰਾ ਤੋਲ ਰਹੇ

ਯਥਾ— **ਕੋਇ ਨ ਆਖੈ ਘਟਿ ਹਉਮੈ ਜਾਈਐ ॥** [ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੧, ਅੰਗ ੧੪੬]

ਫਿਰ ਉਹ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨ ਰੂਪ ਪਾਰਾ ਬੜਾ ਕੀਮਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਯਥਾ— **ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪਣਾ ਮਨੁ ਮਾਰਿਆ ਸਬਦਿ ਕਸਵਟੀ ਲਾਇ ॥** [ਵਾਰ ਸਿਰੀਰਾਗ ਮ: ੩, ਅੰਗ ੮੭]

ਜੇ ਐਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਜਰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ ਹਜ਼ਮ ਸ਼ਕਤੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥

ਯਥਾ— **ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਅਜਰੁ ਜਿਨਿ ਜਰਿਆ ਤਿਸ ਹੀ ਕਉ ਬਨਿ ਆਵਤ ॥**

[ਸਾਰਗ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੧੨੦੫]

ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਹਾਥੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਲੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਉਪਾਸ਼ਕ, ਤਾਂਬੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਉਤਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜੇ ਐਸੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਤਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਉਪਾਸ਼ਕ, ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਚਾਂਦੀ ਤੇ ਉੱਤਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਰੂਪ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਨੇ ਪਾਰੇ ਵਰਗੇ ਚੰਚਲ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ 'ਤੇ ਫਤਹਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਥਨ ਹੈ :

ਯਥਾ— ਫਾਹੇ ਕਾਟੇ ਮਿਟੇ ਗਵਨ ਫਤਿਹ ਭਈ ਮਨਿ ਜੀਤ ॥

ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਤੇ ਥਿਤ ਪਾਈ ਫਿਰਨ ਮਿਟੇ ਨਿਤ ਨੀਤ ॥ [ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ ੨੫੮]

ਮਾਇਆ ਮਦਿ ਮਾਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਆਵੈ ॥

ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਦ=ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਮਾਤੇ=ਮਸਤ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਤ੍ਰਿਪਤਿ=ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਭਾਵ ਰਜੇਵਾਂ ਨਾ ਆਵੈ=ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਮੁਕਤਿ ਮਨਿ ਸਾਚਾ ਭਾਵੈ ॥੧॥

ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਾਚਾ=ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਭਾਵੈ=ਭਾਉਂਦਾ ਭਾਵ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਕੇ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

**ਤਨੁ ਧਨੁ ਕਲਤੁ ਸਭੁ ਦੇਖੁ ਅਭਿਮਾਨਾ ॥
ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਕਿਛੁ ਸੰਗਿ ਨ ਜਾਨਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥**

ਤਨੁ=ਸਰੀਰ ਧਨੁ=ਮਾਇਆ ਕਲਤੁ=ਇਸਤਰੀ ਇਹਨਾਂ ਸਭੁ=ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਅਭਿਮਾਨਾ=ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਿਨ ਨਾਵੈ=ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਭੀ ਸੰਗਿ=ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਕੀਚਹਿ ਰਸ ਭੋਗ ਖੁਸੀਆ ਮਨ ਕੇਰੀ ॥ ਧਨੁ ਲੋਕਾਂ ਤਨੁ ਭਸਮੈ ਢੇਰੀ ॥

ਮਨ ਕੇਰੀ=ਮਨ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਸ=ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗ=ਭੋਗਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤਨੁ=ਸਰੀਰ ਨੇ ਭਸਮੈ=ਭਸਮ ਭਾਵ ਸੁਆਹ ਦੀ ਢੇਰੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਧਨੁ ਲੋਕਾਂ=ਧਨ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਂਭ ਲੈਣਾ ਹੈ।

ਖਾਕੂ ਖਾਕੂ ਰਲੈ ਸਭੁ ਫੈਲੁ ॥ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਨਹੀ ਉਤਰੈ ਮੈਲੁ ॥੨॥

ਸਭੁ ਫੈਲੁ=ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਦ ਫੈਲੀਆਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਖਾਕੂ ਖਾਕੂ=ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਰੂਪ ਖਾਕ ਦੇ ਰਚੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਖਾਕ ਜਾਂ ਲਾਹਨਤਾ ਰੂਪੀ ਖਾਕ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਵਾ—ਇਹ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਲ=ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਖਾਕ ਰੂਪ ਤਨ ਨੇ ਖਾਕ ਵਿੱਚ ਰਲ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਵਾ—ਖਾਕੂ=ਦੇਹ ਨੇ ਤਾਂ ਖਾਕ ਵਿੱਚ ਰਲ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਫੈਲ=ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਹੀ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ=ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪੀ ਜਾਂ ਹਉਮੈ ਰੂਪੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਉਤਰੈ=ਉਤਰਦੀ।

ਗੀਤ ਰਾਗ ਘਨ ਤਾਲ ਸਿ ਕੂਰੇ ॥ ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣ ਉਪਜੈ ਬਿਨਸੈ ਦੂਰੇ ॥

ਰਾਗ=ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਗੀਤ ਪੜਨੇ, ਘਨ=ਬਹੁਤਿਆਂ ਤਾਲ=ਤਾਲਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨਾ ਇਹ ਸਭ ਕੂਰੇ=ਝੂਠੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਗੀਤ=ਗੀਤਾ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਰਾਗ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ, ਘਨ ਤਾਲ=ਬਹੁਤੇ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕੂਰੇ=ਝੂਠੇ ਹਨ। ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣ=ਤਿੰਨੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਉਪਜੈ=ਉਪਜਨੇ ਕਰਕੇ ਸਭ ਗੁਣ ਬਿਨਸੈ=ਬਿਨਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਦੂਰੇ=ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਾ—ਜੇ ਰਾਗ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਘਨ=ਬਹੁਤੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਸਿ ਕੂਰੇ=ਉਹ ਝੂਠੇ ਪੁਰਸ਼ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਉਪਜੈ ਬਿਨਸੈ=ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

**ਦੂਜੀ ਦੁਰਮਤਿ ਦਰਦੁ ਨ ਜਾਇ ॥
ਛੂਟੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਾਰੂ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥੩॥**

ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਜੀ=ਜੀਵ ਵਿੱਚ ਦੂ=ਦੂਤ ਹੈ ਵਾ—ਸੁਮੱਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਦੂਜੀ ਦੁਰਮਤਿ=ਖੋਟੀ ਮਤ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤਕ ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸਾਂ ਦਾ ਦਰਦ=ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਰੋਗ, ਪੀੜਾ ਨ ਜਾਇ=ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰੇ ਗੁਣ ਗਾਇ=ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਗਾਉਣ ਰੂਪ ਦਾਰੂ=ਦਵਾਈ ਲਾਉਣ ਕਰਕੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਛੂਟੇ=ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਧੋਤੀ ਉਜਲ ਤਿਲਕੁ ਗਲਿ ਮਾਲਾ ॥ ਅੰਤਰਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਪੜਹਿ ਨਾਟ ਸਾਲਾ ॥

ਤੇੜ ਉਜਲ=ਚਿੱਟੀ ਧੋਤੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਚਿੱਟਾ ਤਿਲਕ ਤੇ ਗਲਿ=ਗਲ ਵਿੱਚ ਰੁਦ੍ਰਾਖ ਦੀ ਮਾਲਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਅੰਤਰਿ=ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਪੜਹਿ=ਪੜ੍ਹਨਾ ਐਸਾ ਨਿਸਫਲ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਨਾਟ ਸਾਲਾ=ਨਟਾਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਨਟਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਪੜ ਲਵੇ ਭਾਵ ਸ੍ਰਾਂਗ ਪੜੇ ਅਰਥਾਤ ਤਿਨਾਂ ਦਾ ਕਰਤਵ ਸਿਖੇ, ਇਹ ਸਭ ਭੇਖ ਛਲ ਰੂਪ ਹਨ।

**ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਮਾਇਆ ਮਦੁ ਪੀਆ ॥
ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਭਗਤਿ ਨਾਹੀ ਸੁਖੁ ਥੀਆ ॥੪॥**

ਨਾਮੁ=ਸਤਿਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਿ=ਭੁਲਾ ਕੇ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਮਦੁ=ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ ਪੀਆ=ਪੀਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਨੁ ਗੁਰ=ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਗਤਿ=ਭਗਤੀ ਨਾਹੀ=ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ ਥੀਆ=ਹੁੰਦਾ।

ਸੂਕਰ ਸੁਆਨ ਗਰਧਭ ਮੰਜਾਰਾ ॥ ਪਸੁ ਮਲੇਛ ਨੀਚ ਚੰਡਾਲਾ ॥

ਸੂਕਰ=ਸੂਰ, ਸੁਆਨ=ਕੁੱਤਾ, ਗਰਧਭ=ਗਧਾ, ਮੰਜਾਰਾ=ਬਿੱਲਾ ਆਦਿਕ ਪਸੂ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਮਲੇਛ=ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਨ ਸੁੰਨਤ ਆਦਿ ਹਨ ਤਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨੀਚ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੀਚਾਂ ਤੋਂ ਨੀਚ ਜੋ ਚੰਡਾਲਾ=ਚੂਹੜਾ ਹੈ। ਅਤੇ

**ਗੁਰ ਤੇ ਮੁਹੁ ਫੇਰੇ ਤਿਨੁ ਜੋਨਿ ਭਵਾਈਐ ॥
ਬੰਧਨਿ ਬਾਧਿਆ ਆਈਐ ਜਾਈਐ ॥੫॥**

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋਨਿ=ਜੂਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਵਾਈਐ=ਫੇਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੁਹੁ ਫੇਰੇ=ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਲਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਧਾਰ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੋਰ ਭੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰੁ ਗੀਣਸੁ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪ੍ਰਿੰਗਤ ਜਨਮ ਭ੍ਰਸਟਣਹ ॥
ਕੁਕਰਹ ਸੂਕਰਹ ਗਰਧਭਹ ਕਾਕਹ ਸਰਪਨਹ ਤੁਲਿ ਖਲਹ ॥੩੩॥

[ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਃ ੫, ਅੰਗ ੧੩੫੬]

ਉਹ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਮੋਹ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਹੈ ਪਦਾਰਥੁ ॥ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਜੀਵ ਨਾਮ ਵਾ—ਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥ ਲਹੈ=ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਵਸਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਦਾ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਚੀ ਦਰਗਹ ਪੂਛ ਨ ਹੋਇ ॥ ਮਾਨੇ ਹੁਕਮੁ ਸੀਝੈ ਦਰਿ ਸੋਇ ॥੬॥

ਤਿਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸੱਚੀ ਦਰਗਹ ਭਾਵ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪੂਛ=ਪੁਛ ਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਵਾ ਪੂਛ=ਉਸਦੇ ਪੂਛ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਭਾਵ ਪਸੂ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਜੋ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦਰਗਹ ਵਿੱਚ ਸੀਝੈ=ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਤ ਤਿਸ ਕਉ ਜਾਣੈ ॥ ਰਹੈ ਰਜਾਈ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣੈ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਰਜਾਈ=ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਪਛਾਣਣੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿ ਸਚੈ ਦਰਿ ਵਾਸੁ ॥ ਕਾਲ ਬਿਕਾਲ ਸਬਦਿ ਭਏ ਨਾਸੁ ॥੭॥

ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ ਸੱਚੇ ਦਰ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਕੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣੇ ਵਾ—ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣੇ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਰਕੇ ਕਾਲ ਬਿਕਾਲ=ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੋਵੇਂ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।੭।

ਰਹੈ ਅਤੀਤੁ ਜਾਣੈ ਸਭੁ ਤਿਸ ਕਾ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਅਰਪੈ ਹੈ ਇਹੁ ਜਿਸ ਕਾ ॥

ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤੁ=ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਰਹੇ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਜਾਣੇ। ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਤਨ ਮਨ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇਵੇ ॥

ਨਾ ਓਹੁ ਆਵੈ ਨਾ ਓਹੁ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚੇ ਸਾਚਿ ਸਮਾਇ ॥੮॥੨॥

ਨਾਨਕ=ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਸਾ ਗੁਰਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਨਾ ਆਵੈ=ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਜਾਇ=ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਸਾਚਿ=ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਇ=ਸਮਾ ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥